

Vanessa Matajč
Moja Afrika

Sonja Porle: ČRNI ANGEL, VARUH MOJ
Cankarjeva založba, Ljubljana 1997 (Zbirka S poti)

Literarni prvenec Sonje Porle je fenomen na slovenskem literarnem prizorišču. Zato namreč, ker se možnost razprodati celotno naklado bodisi izvirnega bodisi prevodnega besedila slovenskemu založniku bržkone zdi povsem utopična. Sonji Porle pa je uspelo. S prvcem.

Vzrok za ta osupljivi bralski odziv najbrž ne more biti vrhunska literarnoumetniška kakovost *Črnega angela*, saj se v založniških skladiščih prašijo tudi klasične leposlovne mojstrovine. Avtorčin uspeh pri občinstvu gre najbrž iskati drugje: drži namreč, da je najekspanzivnejša in najperspektivnejša gospodarska dejavnost našega časa turizem. Njegov knjižni ustreznik je potopis, in sicer kot literarna ali polliterarna zvrst, ta recimo v obliki stilistično privlačne potopisne dokumentarno-informativne reportaže. Čemu bi sicer dnevno časopisje v boju za bralca žrtvovalo cele pole dragocenega prostora za tovrstne priloge? Očitno je torej na uspeh *Črnega angela* vplivala majhna modifikacija znotraj "sociologije" branja, saj ta vsaj v zadnjem desetletju kaže porast (najširšega) bralskega zanimanja za potopisna dela vseh vrst.

Premosorazmerno se je povečalo tudi število potopiscev (ti sicer pogosto ostajajo na ravni "reporterstva"): v zadnjem desetletju se je Flisarjevi *Tisoč in eni poti* pridružila produkcija (precej manj literarno orientiranega) avtorskega tandema Dobnikar-Šeruga; pred kratkim je bila v slovenščino prevedena že druga knjiga pustolovske Alme Karlin; poseben primer so

alpinistična besedila – zlasti Iztoka Tomazina – ki ob vsebinskem osredotočanju na duh in dosežke omenjenega športa z veliko literarno senzibilnostjo nizajo tudi popotne vtise, izkušnje in doživljaje. Prvenec Sonje Porle je po stopnji literarne senzibilnosti primerljiv z omenjenim Flisarjevim potopisom, po izrazitem emocionalnem obravnavanju "geografske" resničnosti pa z, na primer, "kolesarskimi" potopisi Toma Križnarja.

Potopisni žanr je star: datira že v antiko in se odtlej kontinuirano pojavlja z večjim ali manjšim bralskim odzivom, odvisno od dobe. Razmah novejšega subjektivizma je zvrsti (v njeni "čisti" obliki) vsaj posredno ponudil nove možnosti in bržkone celo učinkovitejši, globlji literarnoumetniški domet: stvarno, če že ne slogovno suhoparno poročilo neposrednega opazovalca je dobilo legitimno možnost preobrazbe v poudarjeno subjektivistično selekcioniranje in interpretiranje popotnih faktov, hkrati seveda z individualizacijo avtorskega sloga in forme. Obenem se je planet bolj in bolj "zmanjševal" – tako da dandanašnji najbrž nihče več ne bo hlastno-strastno prebiral besedila, ki mu zgolj niza geografska, socialna, ekonomska, politična in kulturna dejstva kakega koščka sveta; zgolj dejstva zaradi medijske ekspanzije postajajo nekaj kot *déjà vu*. Zanimanje lahko zbudita kvečjemu poudarjeno in eksplicitno subjektiven vpogled in individualno sintetiziranje naštetih dejstev v celostno vizijo geografske resničnosti. Tudi upoštevanje tega bralskega pričakovanja je gotovo vplivalo na Angelovo uspešnost.

Besedilo je – v pravem pomenu besede – *literarni* potopis. Ne dosega sicer romaneskne teže; najustreznejša zvrstna oznaka bi utegnila biti (daljša) potopisna pripoved. Začenja se in medias res, nekaj tednov po pripovedovalkinem prihodu v Burkino Faso, konča pa se po – bivanju v Gani, v potopisu spretno skoraj povsem ignoriranem – vnovičnem prihodu v "Obljubljeno deželo", postanku na vračanju domov.

Okvir besedila je časovno-prostorsko torej strogo začrtan; fragmentarizacija dogajanja začne razsajati šele znotraj njega. Seveda tekstno konstitutivno: modernistično razbijanje pripovedne časovno-prostorske linearosti je pač formalen učinek (subjektivnega) doživljanja stvarnosti, ki se z navidezno kaotičnim premetavanjem in prepletanjem prvoosebno-izkustvenih, monoloških ali dialoških, memoarskih in nara-

tivno-sedanjostnih, refleksivnih, meditativnih ali čisto emotivno-afektivnih drobcev načrtno spaja v videz spontane doživljajske avtentike ("Dobro sem vedela, da /.../ svoje potovanje trgam na drobne misli, /.../ toda bilo mi je vseeno. Uživala sem." – 164). Od tod tudi številne kratke retrospekcije, ne le v okviru afriške poti, temveč segajoče tudi v otroško ali že odraslo doživljan slovenski "doma". Pridružijo se jim sanjaške projekcije v prihodnost ali fantaziranje o idealnem ljubimcu. Ti posegi s tekstno začrtane afriške poti pa so vselej spontani, "primerjalno" povezani z ljudmi in deželo, ki jo avtorica opisuje. Obenem to na videz kaotično in docela spontano doživljajsko resničnost poti implicitno nadzoruje stroga subjektivna selekcija, stilizacijska metoda, ki je v danem primeru gotovo prvi pogoj za literar-noumetniške učinke.

Pristni doživljajski vtis dežele krepijo zlasti odlični dialogi, ki zbuja jo videz popolne avtentike s kratko, jedrnato ali eliptično sintakso pogovornega jezika, z leksiko in frazami neokolonialnega (frankofonskega) govornega okolja – pripovedovalka gre celo tako daleč, da poda natančen opis zgolj gestikularno-mimičnega "dialoga" z mlado črno materjo, ki jo naključno sreča nekje v savani. Kot harmoničen kontrast ob pol resnih, pol komičnih dialogih delujejo njene razsipno metaforizirane lirične meditacije o pokrajini, arhitekturi, nočni naravi, o plesu in glasbi, odstotek čistih opisov pa je kar se le da prijazno zmanjšan.

Zaradi naštetega *Črni angel* očara ne le s snovjo, ki je bralcu kljub medijski vsenavzočnosti vendarle še razmeroma neznana: majhna državnica, ena izmed petih najrevnejših na svetu, s "ponosnimi in skromnimi" ljudmi, ki še vedno častijo legendo o ljubezni nekega davnega kralja in jim je optimistično razmerje do sveta omajala le smrt zahrbtno umorjenega pri-ljubljenega socialističnega predsednika Sangare (1987).

Literarna očarljivost teksta nastaja tako, da pripovedovalka predstavlja deželo s pogovori z njenimi prebivalci, z bežnimi karakterizacijami, z opisom njihovega vsakdanjika, doživetega s svojo izkušnjo, vedno pa v notranje-slogovni – ali kar svetovnonazorski? – prevladi avtoričinega emocionalnega dojemanja sveta, kakršno sicer odkriva predvsem in prav v Afriki, skupaj z neantropocentrično odprtostjo v kozmos in tako človekovo notranjo svobodo, tako da Burkina Faso, sinekdoha avtoričine "njene Afrike", postaja njen duhovni dom – v takšni povezavi učinkuje tudi naslovna sintagma

črnega/varujočega angela, ki se kot lajtmotiv diskretno pojavlja znotraj teksta.

Ob vseh naštetih kvalitetah je treba omeniti še eno, ki skorajda že postaja (skrivna) metoda vtisno-dogodkovne selekcije: avtoričin smisel za humor, ki prežema drobne popotne nevšečnosti (na primer nedopustno javno pranje tabuiziranih škrlatnih spodnjic) ali za Evropejca presenetljive lokalne navade. Mogoče besedilo malce zašepa ob – izrazito nefeminističnih – avtokarakterizacijah, ki ga, glede na pripadnost potopisnemu žanru, vendarle preveč "subjektivizirajo", saj se z njimi že krepko "izklaplja" in odtujaže afriški poti. Tudi popotniška refleksija ni le shematična, ampak kratko malo preveč preprosta, splošna, skoraj naivna, da bi bralca spoznavno presunila in prosvetlila. Vendar to najbrž tudi ni bil avtoričin namen. Leposlovna moč njenega potopisa je v doživljajsko-izkustveni živosti pripovedi, v humorju in razčustvovanem dojemanju afriške resničnosti. Zato ni prav nič utopična pomisel, da utegne biti razprodan tudi drugi natis *Črnega angela*.